

ELS AUSIÀS MARCH DE MONTCORTÈS

Alguns escriptors, pel fet d'haver trobat a Cervera uns poetes anomenats Ausiàs March, havien volgut suposar que l'eximi poeta de València podia ésser originari de la ciutat de la Segarra. El mateix P. Villanueva no en nega la possibilitat. Estudis crítics posteriors han definit la personalitat del gran Ausiàs March i n'han puntualitzat les circumstàncies familiars i socials sense deixar marge al dubte. Això no obstant, m'ha semblat que podia tenir interès la publicació d'algunes noves informacions sobre els poetes homònims, ja coneguts dels historiadors moderns, que durant el segle XVI eren senyors del castell i lloc de Montcortès i carlans del de Bellpuig, els quals trobem així mateix habitants de Cervera.

Haig d'advertir d'antuvi que aquest article és fruit de recerques esporàdiques amb l'intent limitat de precisar els indrets on visqueren els darrers Ausiàs March i de presentar, de passada, algunes qüestions literàries que hi són relacionades.

Començarem per destriar quins foren els cavallers que construïren el castell de Montcortès, i com aquest castell arribà a possessió dels March.

Procurarem després de resseguir algunes mostres de la producció literària dels tardans escriptors d'aquest llinatge.

Finalment, mirarem d'entrar al castell de Montcortès per tal de poder-nos fer una idea de la vida que hi duïa el darrer Ausiàs March que en fou propietari.

I

ELS SACIRERA, CONSTRUCTORS DEL CASTELL DE MONTCORTÈS

El llinatge Sacirera apareix en ple segle XIII a la vila de Santa Coloma de Queralt, i probablement havia pres nom d'un poblet d'aquell veïnatge, dit Cirera. Els Sacirera tenen sovint càrrec de procuradors dels

carlans de Santa Coloma, o bé són carlans ells mateixos. El 1327, Sança, muller de Ramon-Arnau Sacirera, compra el castell de Rauric, no lluny de Santa Coloma, per tal d'assegurar-hi el seu dot,¹ mentre que una branca del mateix llinatge pren aviat possessió d'alguns castells de la rodalia de Cervera. L'any 1358, el lloc de Tordera és de Bernat Sacirera, i Bellveí, Sant Guim de la Rabassa i Sant Guim de la Plana pertanyen a Guerau Sacirera.²

Poc temps més endavant, l'any 1371, Galceran, un altre individu de la família Sacirera, figura com a senyor del castell de Montcortès,³ pertinença mantinguda en el llinatge fins ben entrat el segle XVI, quan ja formaven part del mateix patrimoni el lloc del Canós, veí de Montcortès, i Clariana i la Goda, de la banda de Santa Coloma, d'antiga tradició familiar.⁴

No sabem com era el castell de Montcortès al segle XIV. Si n'hi havia cap, no se'n conserva rastre; potser el mot castell tenia en aquest cas, com en molts d'altres de contemporanis, un sentit més aviat jurisdiccional que arquitectònic.

L'obra del castell, tal com la veiem avui dia, correspon al començament del segle XVI, a judicar per l'aspecte massís, de planta quadrangular amb torres així mateix quadrades als angles, portal adovellat i porxada superior amb ràfec de teules i rajoles. Som a l'època de la senyoria dels Sacirera.

Una prova més concreta d'aquesta adjudicació ens la dona l'escut que figura a la pedra del mur, sota una finestra a l'enfront posterior de l'edifici, i cal creure que era igual l'escut de damunt del portal d'ingrés al castell, ara tan erosionat que és indesxifrabable. L'escut conservat presenta el camp llis amb vuit besants o torteus posats en pal, quatre i quatre, tal com el descriuen els Armoriais i tal com el veié mossèn Josep M. d'Alòs a l'església i al castell de Sant Guim de la Plana.⁵ Amb data indeterminada, dintre, però, del segle XV, un Dalmau Sacirera escriu des de Balaguer als Consellers de Barcelona, i segella la lletra — prova irrefutable — amb el senyal dels vuit besants.⁶

Aquest senyal heràldic és comú, quant a la composició, amb dife-

1. JOAN SEGURA, *Història de Santa Coloma de Queralt* (Santa Coloma de Queralt 1953), 131, 134, 135 i 154.

2. J. M. PONS GURI, *Un fogatjament desconegut de l'any 1358*, BRABLB, XXX (1964), 448-449.

3. Arxiu Històric de Cervera. Fons Notarial, Pere Nogués, Manual in 4º núm. 504, fol. 36.

4. Arx. Hist. Cervera, *id.*

5. JOSEP M. D'ALÒS, *Indice y extracto de las pruebas de los Cavalleros y señoras del hábito de San Joan en el Gran Priorato de Cataluña* (Barcelona, 1925), 90.

6. FERRAN DE SAGARRA, *Sigillografia Catalana*, III (Barcelona 1932), núm. 3914.

rència en els colors, als llinatges Bell-lloc, Terré, Vilafranca i d'altres, i algunes vegades ha estat confós amb l'escut dels Oluja. Entre els Sacirera i els Oluja hi hagué diverses unions matrimonials i també dissensions violentes. L'any 1397 el rei Martí escrivia, de Saragossa estant, a Bernat de Boixadors i el cominava a fer signar compromisos de pau als representants de les famílies Cirera i Oluja, les bandositats dels quals tenien el territori en greu inquietud.⁷ El Rei hagué d'insistir, i potser amb poca eficàcia, perquè l'any 1401, el mitjancer Bernat de Boixadors i Jaume Sacirera s'havien donat lloc i jornada per a combatre's, i els Consellers de Barcelona trameteren missatgers amb l'encàrrec d'estalviar la lluita.⁸ Encara l'any 1420, la vila de Cervera es veié obligada a intervenir a posar pau entre aquelles potents i bel·licoses famílies i llurs seguidors.⁹

La identificació de l'escut dels Sacirera presenta algunes dificultats relacionades precisament amb el nostre tema. Una antiga confusió ha atribuït el senyal heràldic dels vuit besants al llinatge March. Així ho veiem en la *Crònica dels Cavallers Catalans*, de Tarafa,¹⁰ d'on ho degué copiar Garma, que dóna el mateix senyal. La persistència d'aquesta versió i el prestigi dels heraldistes degueren fer que Salvador March, de Reus, adoptés el senyal dels vuit besants per al primer quarter de l'escut que li fou atorgat per Carles III el 1773.¹¹

La confusió pot haver vingut precisament del castell de Montcortès, i per això m'he atrevit a introduir aquesta breu digressió heràldica. Ja he dit que al castell de Montcortès són ben paleses les armes dels vuit besants. Tarafa, o algú altre de la seva època, les degué veure quan el castell era dels March, i el senyal heràldic fou atribuït a aquesta família, que Garma, i Rigalt, que el segueix, situen a Tordera. Tordera és un poblet molt petit no gaire allunyat de Montcortès, que així mateix — ja ho hem vist — havia estat patrimoni dels Sacirera.

Els March, tant els de Barcelona com els de València, els d'Eramprunyà i de Castelldefels, empenen el senyal parlant del *marc* — el pes dels argenters — en un sol exemplar els més antics, i en nombre de tres a l'ermita de Nostra Dona de Brugués,¹² que ja és obra del segle XVI.

7. D. GIRONA I LLAGOSTERA, *Itinerari del rei Martí*, AIEC, IV (1911-12), 104-112.

8. *Manual de Novells Ardiats*, 29 agost, 9 setembre, 1401.

9. Arx. Hist. Cervera, Fons Municipal, Llibre de Consells, 1420-1421, fol. 19 i altres.

10. X. DE GARMA, *Adarga Catalana* (Barcelona 1753); TARAFÀ, *Crònica dels Cavallers Catalans*, Arx. Hist. Ciutat Barcelona, Ms. B-131, fol. 155.

11. P. M. RIGALT, *Tratado de Nobleza*, III, 259, Arx. Hist. Ciutat Barcelona, Ms. B-118-124.

12. F. DE BOFARULLI, *El castillo y la baronía d'Aramprunyá* (Barcelona 1911).

Ja veurem com els March de Montcortès tenen per senyal el *marc* tradicional, amb una lleugera variant.

Les cases, no gaires, del poble de Montcortès s'afilaren en un ample carrer encarat al puig, on destaca solitari el castell. L'altura del conjunt, augmentada per la del puig que li fa de peanya, és imponent enmig d'un paratge de terres planes dedicades a sembra i sense arbres.

II

ELS MARCH, SENYORS DE MONTCORTÈS

Troblem ja d'antic una unió matrimonial que lligà les dues famílies de Sacirera i March. L'any 1367 mor Ramon-Arnau Sacirera, i en l'inventari dels seus béns figura un fre de cavall en el qual, al costat del senyal Sacirera, figurava el dels March, que en aquest cas podria representar el llinatge de la mare o de l'esposa.¹³

Pere-Ausiàs March havia reunit a la seva mà les propietats i jurisdiccions que amb anterioritat eren dels Sacirera, i això per dret d'heretat o de matrimoni. Sembla que era fill de Gabriel-Ausiàs March, casat amb Joana d'Oluja, i que havia heretat el poble de Canós per part d'Arnau-Ausiàs March, marit de Beatriu Sacirera, que n'era senyora, i els llocs de Montcortès, Clariana i la Goda, pel costat de Benet-Ausiàs March i de la seva muller, Peronella Sacirera, que en tenia la jurisdicció. L'extinció d'aquestes famílies portà l'engrandiment del patrimoni de Pere-Ausiàs March. Això s'esdevenia passada de poc la primera meitat de la setzena centúria, quan el castell de Montcortès encara feia sentor d'obra nova.¹⁴

Cal fer notar especialment el fet que Bernat, així com Arnau, potser germà seu, havien afegit a llur nom de bateig el nom d'Ausiàs, cosa que no pot tenir cap altra motivació sinó el prestigi i la veneració del gran poeta català de València, al llinatge del qual creien pertànyer. Doblaren el nom; no feren un nou cognom. La vídua de Baltasar-Ausiàs March es fa dir Anna-Maria de March, no d'Ausiàs March.

Pere-Ausiàs March, jurista i poeta, es casà amb Jerònima d'Altarriba. Fill d'aquest matrimoni és Baltasar-Ausiàs March, així mateix jurista i

13. 1367. Inventari dels béns que foren de Ramon-Arnau Sacirera: «1 fre ab senyal de Cirera e de March, ab sos streps», JOAN SEGURA, *Aplech de documents curiosos e inèdits fahents per la història de las costums de Catalunya*, «Jochs Florals de Barcelona», 1885, pàg. 204.

14. JOAN SEGURA, *Aplech de documents* citat, «Jochs Florals de Barcelona», 1885.

poeta, mort l'any 1622, darrer representant d'aquest llinatge al castell de Montcortès.

Ja Torres i Amat féu destacar la figura de Pere-Ausiàs March, veí de Cervera l'any 1578, del qual retreu, però no publica, dos sonets seus en elogi d'una obra moralitzadora del P. Trujillo.¹⁵ Baltasar-Ausiàs March provà també fortuna literària, bé que amb èxit escàs. El fet més conegut és la seva participació en el Certamen poètic a honor de la Immaculada Concepció de Maria, celebrat l'any 1580, a Barcelona.

Tenim un altre contacte documental, aquest extraliterari, amb Baltasar-Ausiàs March, posterior de quatre anys a la data del Certamen. Efectivament, l'any 1584, els Consellers de Barcelona topaven amb grosses dificultats per a fer moldre el blat per manca d'aigua al rec dels molins. Provaren de valer-se dels molins de Girona, de construir molins moguts per força d'animals; finalment volgueren fer molins de vent. Demanaren consell a Baltasar-Ausiàs March de Cervera, que aleshores es trobava a Barcelona, i li feren l'encàrrec de cercar bons mestres moliners. De retorn a Cervera, Baltasar-Ausiàs March escriví tres lletres als Consellers i els diu que ha volgut veure tots els molins de la contornada, i li sembla que el millor de tots era el molí de Savellà, que era de Joan de Boixadors, i que aquest molí havia estat construït per mestre Pere de Granyena, ja mort aleshores. Dels altres molins que havia vist, creia millors els dos que el duc de Cardona havia fet fer a Calaf, el de Macià Joan, de Conesa, i el de mossèn Reguer, de la Prenyanosa, fets per mestre Canosa, de Concabella, que havia treballat quinze o setze anys amb el susdit mestre Pere.

Baltasar-Ausiàs March no en tingué prou de veure els molins; volgué parlar amb els mestres que els construïren per saber com raonaven de l'ofici, i havent trobat que el més intel·ligent era mestre Canosa, el féu anar a Barcelona amb una lletra de creença per als Consellers. En aquesta lletra afegia que, si eren molts els molins a fer, els recomanava, al mateix temps, dos altres experts: mestre Talavera, de Santa Coloma de Queralt, i mestre Roig, de Verdú. Aquest darrer tenia al seu càrrec els molins de l'Abat de Poblet, i el considerava molt bo, tant, que Baltasar-Ausiàs March aconsellava als magistrats de Barcelona que el retinguessin tot seguit, perquè, altrament, no el tindrien quan voldrien, ja que havia pres un cert compromís d'anar a Aragó per a la construcció d'altres molins. Els Consellers de Barcelona pactaren amb Jaume Canosa, de Concabella, i mestre Rafael Lloret, de Cervera, la construcció del primer molí.¹⁶

15. TORRES AMAT. *Memorias*.

16. ARX. Hist. Ciutat Barcelona, *Lletres comunes originals*, 21 juny 1584; *Notularum*, 16, fol. 83: Acte de preu fet de fer els mestres de molins Jaume Canosa, de

Aquestes tres lletres de Baltasar-Ausiàs March ens interessien perquè reflecteixen el caràcter emprenedor i deseixit del poeta i perquè tenen el segell de l'expedidor amb l'escut heràldic que usava, únic testimoniatge que en posseïm. L'exemplar més ben imprès deixa veure un *marc* amb una creu a la part superior, i així el descriu Ferran de Sagarra en la *Sigillografia Catalana*.¹⁷

Vers la segona dècada del segle XVII, el canonge de Guissona, Jeroni Ferrer, escrivia un llibret dedicat a la formació espiritual del fill de Francesc de Vilalba, baró de Montmagastre i de Guspí. L'obra duia per títol *Selva de varies sentències tretas les demés de la Sagrada Escripura...* Els amics del canonge li dedicaren poesies laudatòries, començant pel mateix baró de Guspí, i seguint la seva esposa Victòria Malendrich; vénen després Vicenç Garcia, rector de Vallfogona, Francesc Agulló, senyor de Bellveí, i el nostre Baltasar-Ausiàs March.¹⁸

Existia, doncs, en aquest temps una certa confraria literària entre els castells i les parròquies de la Segarra. Així com trobem els poetes citats anteriorment coincidint en l'amistat del canonge de Guissona, co-nexim també d'altres lletraferits vinculats així mateix a la contrada: en el Concurs barceloní del 1580, hi figura Lluís de la Prenyanosa, Gaspar Altisent, de la Figuerosa, i Joan d'Alentorn, tots pobles de la Segarra o molt veïns.

A Cervera mateix, vers 1530, Baltasar Sança i Pere Pons, ambdós beneficiats de l'església de Santa Maria, componien en vers català un *Misteri de la Passió* repartit en diverses representacions que duraven tota la Setmana Santa, i hi intercalaven fragments de *Lo Passi en Cobles* de Bernat Fenollar i Pere Martínez.¹⁹

Un cert decantament poètic s'acusa en els llibres que consten en diversos inventaris segarrencs. Mossèn Jaume Quintana tenia en morir, l'any 1510, uns «llibres que's deien de la *Gaya Sciència*».²⁰ De l'any 1526

Comabella, i Rafael Lloret, de Cervera, un molí de vent a Barcelona, 14 juliol 1584, BRUNIQUEL, *Rúbriques*, V, 123.

17. SAGARRA, *Sigillografia Catalana*, II, 271.

18. JERONI FERRER, *Selva de varies sentències tretas les demés de la Sagrada Escripura axí del Vell com del Nou Testament y totes elles encaminades pera exaltació de la virtut y extirpació dels vicis*; ENRIC ARDERIU, *Lo Canonge Poeta, de Guissona*, «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya», any I, núm. 5 (maig 1908), pàgs. 11-14; núm. 9, setembre, pàgs. 6-14, núm. 11-12, novembre-desembre, pàgs. 1-20. Arderiu suposa que aquesta obra no fou publicada, i ell utilitza una còpia manuscrita de la Biblioteca Nacional de Madrid, que havia pertangut al canonge de Tarragona Ramon Foguet; Salvat, però (núm. 2045), descriu, per haver-la vista, l'obra següent: *Quatre dels últims tractats de la selva de sentències del Canonge Gerònym Ferrer de Grissona* (sic) (Barcelona, Sebastià [Cormellas?] 1623), 8.º, 5 fulls preliminars i 35 fols.

19. A. DURAN I SANPERE, *Un Misteri de la Passió a Cervera*, EUC, VII (1915).

20. Arx. Hist. Cervera, Fons Notarial, Inventaris, 1510.

tenim una notícia esparsa que com a curiosa adduïm ací. El primer dia d'agost d'aquell any havia arribat a Cervera «un jove, molt singular poeta, nebot del Mantira»; venia de Roma, i durant el passatge marítim fou robat per «fra Bernardino». Els sacerdots de Cervera, compadits del seu estat, li feren la caritat de quatre sous.²¹

De temps més antic coneixíem el contingut de la llibreria d'un altre castell no gaire allunyat, el castell del Llor, l'any 1423. N'eren aleshores senyors els Copons; un d'ells, Hug de Copons, mort a la campanya de Sardenya, tenia el seu sepulcre a l'església del poble, amb estàtua jacent a la coberta. Sorprenia de trobar al castell del Llor, a la Segarra més aspra, un bon nombre de llibres, entre els quals Valeri Màxim, *Laçalot del Llach*, *Remeis de Sèneca*, *Sant Graal*, *Llibre dels Escacs*, *Crònica Universal*, Cançoner de Vidal de Besalú, *Sidrach*, *Consolació de la Filosofia* de Boeci, *Llibre del Gentil* de Ramon Llull, *Breviari d'amors*, *Històries Troyanes*, *Crònica del rei Pere*, *Crònica de mestre Roderic Ximenes de Rada*, i altres.²²

El mateix Baltasar-Ausiàs March, que escriu el sonet laudatori de l'obra del canonge de Guissona, es complau a constatar la freqüència del conreu literari a la Segarra del seu temps. Ho diu en forma abarroçada i amb confusos retrets mitològics.

«Les filles de Mennon y de Thespia
la poblada Segarra fertilitzen»,

i encara afegeix:

«Ditxosa doncs Segarra, puisque cria
sos fills entre les muses que eternitzen
son nom y sos efectes, qual Parnasso».

III

ELS CERTÀMENS LITERARIS DEL 1580

Sembla que l'any 1580 fou a Barcelona ric en certàmens literaris sobre temes teològics, organitzats per diversos convents. Un d'ells, dedicat al

21. Arx. Hist. Cervera, Fons de la Comunitat de Preveres, Plec de comptes del segle XVI. «Lo primer dia d'agost, havem donat per amor de Déu, de voluntat de la venerable Comunitat a un jove molt singular poeta, nebot del Mantira, quatre sous, perquè, venint de Roma, és estat robat per fra Bernardino en mar».

22. A. DURAN I SANPERE, *Notícia de llibres en inventaris de Cervera*, BBC, 1917.

tema de la immortalitat de l'ànima, oferia tres premis segons quina fos la llengua emprada: llatí, català o castellà. Els jutges, el Dr. Vileta, canonge, Francesc Calça i el Dr. Mir, donaren el primer premi a Ausiàs March de Cervera — sense precisar si Pere o Baltasar — per una composició catalana, mentre que el premi de la poesia castellana, l'obtingué — i no deixa d'ésser una sorpresa — fra Lluís de León.²³

Dos altres concursos tingueren per tema el misteri de la Immaculada Concepció de Maria, per a poesies en català o castellà. Els frares de sant Agustí rebien les composicions a llur convent, mentre que la festa era celebrada al Monestir de Santa Elisabet, de monges menoretetes.

A la biblioteca de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona existeix un manuscrit (B-47) adquirit al llibreter Salvador Babra, que consisteix en uns plects infòlio deslligats que havien format part d'un volum en el qual eren copiades amb lletra rodona les composicions presentades als concursos de la Immaculada. La part conservada es refereix a dues convocatòries de l'any 1580, amb les corresponents sentències versificades.

El text referent al primer concurs és incomplet. Comença amb una capçalera que diu «Otro soneto...». És, doncs, evident que n'hi havia d'anteriors. Manca la convocatòria habitual en aquests casos, amb els noms dels jutges que havien de donar la sentència final. Hi prengueren part Joan-Onofre Castanyer, Domingo Vélez de Loyola Pere Estorch, Bartomeu Auledes, Martín López, Galindo, Joan Ferrer, Francesc Candell. Si tenim en compte l'ordre en què són retrets en la sentència els poetes concursants, manquen al manuscrit els fulls corresponents a les poesies de Joan Comellas, Jaume Castanyer, Artieda, fra Vicenç, Diego de Córdoba, Antic Girbau i Juan Pecedor Robles. Segueixen les composicions de Nicolau Credença, Miquel Morera, Lluís Llorenç prevere, Josep Diego Montserrat, Marià Bernat, Gervasi Sapila, Felip Ros, Melcior Serra i Nicolau Credença, que abans havia escrit en català i ara ho fa en llengua castellana. De les composicions anotades fins ara, només són catalanes les de Joan-Onofre Castanyer, Nicolau Credença, Lluís Llorenç i Melcior Serra.

La sentència, redactada en dècimes heptasíl·labes, simula un torneig entre cavallers: Imagina que descendien del Parnàs les Muses seguidores d'Apollo, que venia dalt d'un carro d'or cobert d'olivera, palma i llorer. Els heralds trompeters eren Virgili, Homer, Marcial, Ovidi, Juvenal i d'altres que no s'anomenen. Parada la lliça, presentats els cartells de desafiant i elegits els jutges, arriben fins a vint-i-quatre aventurers, d'entre

23. J. RUBIÓ I BALAGUER, *Literatura Catalana* dins *Historia General de las Literaturas Hispánicas*, III (Barcelona 1953), 890.

els quals guanyà el primer premi Martín López; el segon, Gervasi Çapila, i el tercer, Galindo.

El cartell anunciador del segon concurs, copiat en el manuscrit, degué ésser estampat per Jaume Cendrat. Aquesta vegada hi prenen part els següents poetes, a més dels reincidents de la provatura anterior: Gaspar Altisent de la Figuerosa, Antoni-Joan Garcia, Miquel Palmerola, Pere Jordi, Alexandre Testa, Alberto de Cuevas, Ausiàs March el qual es diu habitant de Cervera, Joan d'Alentorn, Àngel Torner i Esteve Corbera. Només són catalanes les composicions presentades per Gaspar Altisent, Joan Garcia, Joan-Onofre Castanyer i Ausiàs March.

Per a la segona competició, la fantasia dels jutges havia fingit un nou escenari. A la part més alta de la muntanya del Parnàs, Apollo apareixia assegut en una cadira enramada, i prop seu una tarja mostrava escrita la convocatòria. Arribà un carro d'or amb molts de poetes, entre els quals són reconeguts els mateixos del concurs anterior i, a més, Petrarca, Dante, Ariosto, Sannazaro, Aretí, Juan de Mena, Garcilaso, Boscà, Torres Naharro, Marquès de Santillana, Montemayor i d'altres encara.

Els acompanyen les Muses; aviat comencen a venir els poetes contendents, i cadascun s'exercita en un dels diversos instruments ja preparats, des del flabiol passant per tota mena de sons i timbres: tamborí, cornamusa, guïtarra, cítara, trompeta, clavicordi, flauta i xeremia. El text de la sentència, que en el manuscrit és incomplet, només ens deixa conèixer el primer premi, que obtingué Esteve Corbera. Les composicions catalanes foren les de Gaspar Altisent de la Figuerosa, d'Antoni-Joan Garcia, de Joan-Onofre Castanyer i d'Ausiàs March.

Si resseguim els noms dels poetes que prengueren part en els dos certàmens continguts en el manuscrit de l'Arxiu Històric de la Ciutat, hi trobarem algunes coneixences. Deixant de banda Nicolau Credença, de renom en el camp de la pintura, i Felip Ros, d'una nissaga d'argenters barcelonins, hi trobem Esteve Corbera, que fou ciutadà honrat de Barcelona, autor del llibre *Catalunya Il·lustrada* i de la *Vida de Santa Maria de Cervelló o del Socós*, a més de la Genealogia de la casa de Queralt, i altres escrits d'història i erudició.

Probablement, el Joan Ferrer del certamen era el pare jesuïta nascut a Tremp l'any 1558, i mort a Barcelona el 1636, on havia estat professor de Teologia i Qualificador del Sant Ofici. Amb el nom de doctor Fructuós Bisbe Vidal, publicà *Memorial de algunos tratados espirituales*. És així mateix autor de *Oración fúnebre de Felipe III* i de *Tratado de las Comedias en que se declara si son lícitas*.

Encara podem reconèixer entre els poetes del certamen, Antoni-Joan Garcia de Caralps, rector que fou de Sentmenat el 1592 i després canonge

penitencier de Barcelona, autor de la vida de sant Oleguer i de molts d'altres escrits que restaren inèdits.²⁴

Benito Sánchez Galindo, d'Extremadura, era pintor de retaules i banderes, entre les quals la de Santa Eulàlia, i autor del llibret *Primera y Segunda parte de la Christi Victoria*, publicat a Barcelona l'any 1576.

S'endevina que alguns dels concursants eren estudiants als convents; a la bona fe de llur intenció no s'aparella la traça literària.

En conjunt el certamen dóna un to literari molt baix, tant per part dels poetes com dels jutges. Algunes vegades, però, hi arriba un aire arcaïtzant o un record llunyà de l'Ausiàs March veritable. Així, per exemple, el prevere Lluís Llorenç escriu :

«A vos invoc y reclam en mon cant,
llir entre carts, immaculat espill»,

i Melcior Serra també en recull ressonàncies quan diu :

« . . . . .
llir entre carts y rosa sense espina
herba de prat nul temps exarcolada
. . . . .
Aygua de font ja dolça en sa naixença
. . . . .
Castell que mai se veu sense defensa
. . . . .
vas d'or buydat d'un colp sens falla alguna»,

o bé arriba a un grau tan alt d'emulació, que copia Ausiàs March sense escrúpol per tal de prendre arrencada en la composició que presenta al certamen

«Leixant estar l'estil dels trobadors
que en llur escalf passen la veritat
. . . . .»,

cosa que li retreuen els jutges en la sentència :

«Melchior Serra en nombre ajeno
de ajenas armas armado
vino con un pie robado
para principio, tan bueno
quanto de quien es hurtado»,

i el furt no li fou de cap servei en el concurs.

24. Segons les referències recollides per TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un Diccionario Crítico de los Escritores Catalanes* (Barcelona 1836).

Aquesta vegada la sentència no fou favorable al nostre Ausiàs March. Els jutges s'hi referiren enigmàticament; després d'una estrofa introductòria, diuen :

«Tantost fet aquest exordi
retumbà per una vall,
dins d'un carro d'un cavall
tocant ab un clavicordi,
cert músic que lo nom call
. . . . .
Tant se avantatjà y tant alt
muntà de concert y stil
que passa'l punt per un fil
tant loyger y ab tan gran salt
quant fonch ab altres umil.
La mà y la tecla aportava
tan a compàs y ab tal art
que a veure's ab altre part
prop de los cels se'n pujava
sens tenir del mon esguart.
Tan dolç és quan altre Amarc
i en sa musica y cansó
Ausies canta. Lo marc
calla, com lo callo yo.»

El manuscrit que resseguim no ens precisa quin és dels dos Ausiàs March, tots dos poetes, que trobem documentats contemporàniament a Cervera, Montcortès o Bellpuig; si Pere o Baltasar.

El pare Rebullosa, en el seu llibre sobre les festes celebrades a Barcelona per la canonització de sant Ramon de Penyafort (1601), inclou un sonet laudatori d'Ausiàs March, de Bellpuig, i el presenta dient :

«el haver heredado su autor el nombre y sangre ilustre del que lo fué tanto entre todos los poetas de que España mas se precia, obliga a mucho mas de lo que nadie le puede dar».²⁵

El sonet és no solament correcte, sinó encara de bona qualitat poètica, millor que la composició del Certamen del 1580.

El sonet del 1601 deu ésser de Pere-Ausiàs March, tal com suposa Torres i Amat, mentre que la poesia presentada al certamen marià pot ésser atribuïda al fill Baltasar.

25. El fet que el P. Rebullosa inclogués en el seu llibre de les festes per la canonització de sant Ramon de Penyafort un sonet d'Ausiàs March, potser fou degut, a més del mèrit literari i de la importància del llinatge, a coneixença personal; si aquest Ausiàs March era de Bellpuig, el P. Rebullosa era prior del convent de Dominicans de Balaguer; eren, doncs, gairebé veïns.

Pere-Ausiàs March, l'any 1593, era Oïdor de Comptes de Catalunya. L'any següent, com he dit abans, li trobem dos sonets en un llibre de moral del P. Trujillo, i el 1604 estava domiciliat a Bellpuig, on exercia el càrrec d'administrador de les baronies de la casa de Cardona. Sembla que a Bellpuig compongué l'epitafi llatí dels pares carmelites descalços que hi moriren el 1599 atenent els malalts de pesta.

Ens interessa d'aturar-nos en el fet d'haver estat Pere-Ausiàs March governador de la baronia de Bellpuig en temps del duc de Sessa, Antoni Folch de Cardona, i probablement abans. Antoni Folch de Cardona féu portar d'Itàlia les restes dels seus avantpassats i féu muntar a l'església del convent, de fundació familiar, el magnífic sepulcre que l'escultor Nolano havia fabricat a petició d'Isabel de Requesens, vídua de Ramon III Folch de Cardona, virrei de Nàpols.

Succeí a Ramon, mort l'any 1522, Ferran I Folch de Cardona i Anglesola, duc de Soma, el protector de l'obra de l'Ausiàs March de València. Dues vegades en féu copiar les poesies, protegí les primeres edicions barcelonines, i la del 1560, de Claudi Bornat, li fou dedicada en una extensa declaració. I ara preguntem: ¿no podien haver influït en aquest amor a l'obra d'Ausiàs March la presència i el consell de Pere-Ausiàs March, que se'n creia descendent i que escrivia versos que en seguien la traça?

Sembla que Pere-Ausiàs March tingué dos fills: Francesc, dedicat a la carrera de les armes, i Baltasar, que fou jurista i poeta, com ho era el seu pare.

Baltasar el trobem de sobte en els certàmens poètics de Barcelona, guanyador del premi de composicions en català en el concurs que tenia per tema la immortalitat de l'ànima, i sense premi en el segon dels que glossaven el misteri de la Immaculada Concepció de Maria. Posteriors de tres anys són les lletres que escriví als Consellers de Barcelona amb l'informe dels molins. Cap a l'any 1620 el canonge-poeta de Guissona escriví el seu llibre de *Varias Sentencias*, en el qual inclou un sonet de Baltasar-Ausiàs March, en català: és aquell sonet que recull la tradició genealògica i que comença dient:

«Si el reavi de mon pare ha ilustrada
ab sos cants nostra llengua en dolça rima».

Evidentment, Baltasar-Ausiàs March proclama la seva descendència del gran poeta valencià — «reavi de mon pare» —, afirmació que seria difícil de provar després que ha estat demostrat que l'Ausiàs March de València no tingué successió de cap dels dos matrimonis que havia contret. No sabem quins documents podia allegar Baltasar-Ausiàs ni si es refiava d'al-

guna successió il·legítima. En aquest dubte, és millor d'abstenir-se de fer comentaris.

Encara, l'any 1697 trobem un altre Ausiàs March, poeta, que fou premiat en segon lloc en el concurs convocat a Barcelona en les festes celebrades per la conclusió de la pau universal de la monarquia espanyola. La poesia premiada era composta de quatre dècimes, la primera de les quals comença així :

«A sanc y a foc combatia
lo Enemic a Barcelona ;
y ella, animosa Bellona.
lo foc constantment sofria.
La sanc lliberal vertia
tenyint ses Barres y Creu».²⁶

D'aquest Ausiàs March, més tardà que el de Montcortès, no en coneixem el primer nom, si és que n'usava, però l'hem de creure procedent de la mateixa família.

IV

EL CASTELL DE MONTCORTÈS A LA MORT DE BALTASAR-AUSIÀS MARCH

L'any 1622 morí Baltasar-Ausiàs March, donzell, senyor dels llocs i castells de Montcortès, el Canós, Clariana i la Goda. La vídua, Anna-Maria de Moixó, prengué inventari dels béns, la part principal dels quals consistia en el castell de Montcortès, que hi és minuciosament descrit, a més d'algunes propietats a Barcelona, on tenia una casa a la plaça de Santa Anna, i, encara, un molí fariner a Argenton.²⁷

Una lectura sumària de l'inventari revela d'antuvi uns quants aspectes principals : Primer : el castell no havia estat convertit, com tants d'altres,

26. *Festivo agradecimiento, que por la alegre conclusión de la paz universal de la Monarquía de España, con las demás coronas, y Príncipes Christianos, rindió a la Majestad de Dios la Excelentíssima Ciudad de Barcelona* (Barcelona : en Casa de Cormellas, por Thomás Loriente Impressor [1697], 47-49.

27. Arx. Hist. Cervera, Fons Notarial, Inventaris segle XVII, *Inventarium omnium bonorum Illus^{is} Domini Baltasaris Auzie de March, quondam, domicelli, domini locorum de Montcortés, lo Canós, Clariana y la Goda, receptum per ill^{is} dominam Annam Mariam de March et Moxó, viduam ilius uxorem relictá*. És un quadern de paper, infòlio, de 12 folis, el primer, de coberta.

L'inventari dóna la següent distribució del castell : «entrada del castell ; entrada dels cellés ahont es lo cup ; lo celler del vi blanch ; lo celler del vi negra ; aposento sota la escala ; estudi primer ; segon estudi ; receptor, cunya ; capella ; cambra prop la capella ; pastador ; cambra de prop lo rellotje ; aposento nomenat lo tocador ; rebost ; botiga».

en masoveria; ben al contrari, tenia el to d'una casa senyorial, ben mantinguda, on el pagès tot just disposava d'un racó per a quatre eines de treball. Segon: hi era abundosa la roba de dona, i hi mancava en absolut la roba d'home, la qual cosa significava que l'absència del senyor del castell feia temps que durava. Tercer: la quantitat de llibres que hi havia i les joies i els objectes d'argent demostraven que les estades al castell havien estat duradores. Això també ho demostra el fet d'habitar el castell el sacerdot que tenia al seu càrrec el servei de la capella.

A l'entrada el notari anota l'existència d'un cotxe de quatre rodes amb sobrecoberta de tela verda i portelles, i un *sillo* de couro negre per a ús de la senyora, i més avinent per als mals camins de la comarca, així com dues selles per a home. Els dos cellers, tant el del vi negre com el del vi blanc, eren ben proveïts de bótes plenes de vi.

En pujar l'escala, al primer replà, s'obria l'estudi on hi havia la llibreria i on havia estat guarnit l'estatge de mossèn Martí Ferrer, beneficiat de l'església d'Igualada, el qual aleshores residia al castell, i hi tenia una caixa amb els ornaments de la capella.

Un centenar de llibres ocupaven unes prestatgeries immediates. En una arquimesa amb calaixos hi havia la documentació patrimonial amb les escriptures de compra de propietats i vendes de censals dels anys 1451 a 1471.

Les cadires de la sala tenien els respatlles daurats; dos bufets, un aparador, altres dotze cadires, un rellotge i una banqueta completaven el parament.

A la capella hi havia un retaule de la Mare de Déu del Miracle, i pintures que cobrien les parets amb representacions dels evangelistes i retrats de papes; un relleu de l'Epifania, de marbre, i dues figuretes així mateix de marbre, de santa Anna i santa Magdalena, així com una imatge de la Mare de Déu del Popolo.

El retaule de la capella, sortosament conservat, correspon, pel seu estil, vers el final del segle XVI, datació corresponent a l'arquitectura del castell. El fet d'haver-se conservat aquest retaule prova la persistència de la capella a través dels tres llinatges, Sacirera, March i Moixó, que se succeïren en la possessió de Montcortès. Els Sacirera el feren pintar en la seva forma primitiva, ço és amb bancal de cinc compartiments i cos principal ocupat per una imatge corpòria de la Verge del Miracle que reparteix en dos plafons l'escena de l'Anunciació. Aquesta és l'obra conservada avui a la casa Moixó de Barcelona. Posteriorment, el retaule fou ampliat amb dues taules superposades a cada banda, destinades a les escenes complementàries de la vida de la Verge. Aquests afegits, ara perduts, d'una mà poc destra, eren la part deguda a l'època dels March, així com ho

degueren ésser igualment dues portes laterals i una capçalera, peces emmarcades en relleus francament renaixentistes.

Així completat, el retaule passà de l'interior del castell a l'esglésiola isolada, construïda al seu davant.

A la part primitiva del retaule, l'Arcàngel de l'Anunciació sosté verticalment una vara entorn de la qual volta en diferents passades un filacteri que duu escrit el text de la salutació. La Verge, agenollada, té un llibre obert damunt d'una taula, i al costat del llibre hi ha la gerreta dels lliris, gerreta de dues nanses i contorns sinuosos i molt característics. La mateixa vara, amb idèntica cinta que l'envolta, i una gerra igual de dues nanses i plena de grops, apareixen en d'altres retaules que havien estat en esglésies de la mateixa contrada: el d'Ivorra, ara al Museu de Solsona; el de l'ermita de la Bovera, de Guimerà, actualment al Museu de Vic; un fragment de Castell Meià, un retaule de la col·lecció Vilallonga i el més conegut, de la Pietat, de Sant Llorenç de Morunys. El professor Post ha repartit aquests retaules, tots ells contemporanis, entre diverses paternitats: Francesc Solives, mestre de Cérvoles o les Pallargues, sense mostrar-se gaire segur de les atribucions.²⁸ Potser caldria comparar novament totes aquestes pintures i d'altres de semblants, per veure si era possible d'establir la mútua dependència artística o llur filiació a un model comú. Qui sap si d'aquesta manera trobaríem que a la Segarra del segle XVI hi havia hagut, entre els castells i les parròquies, un cert parentiu artístic, així com hi havia un atansament literari. Fora de la comarca, la taula de sant Miquel del poble d'Alió, ara al Museu Diocesà de Tarragona, és evidentment de la mateixa mà que el retaule de Montcortès.

En d'altres departaments del castell continuaven les pintures amb retrats de reis, sant Gregori, sant Agustí i sant Ambròs, i altres sèries de pintures, dotze de sibilles, dotze d'ermitans, dotze de papes, dotze d'amoreries. Les quantitats rodones en què es presenten deuen voler significar que encara no havien sofert repartiments hereditaris.

De l'inventari del castell ens interessa especialment l'enumeració dels llibres que el notari trobà arrengrerats en uns prestatges de l'estudi. Una bona part són de caràcter jurídic, mentre que d'altres escauen més a una formació humanística, preferentment literària. Entre els llibres de Dret figuren, naturalment, el *Codi*, les *Decretals*, les *Clementines*, el *Digest Vell* i *Nou*, a més de diverses exposicions i comentaris de Pere Hispà, Bartolo, Nicolau de Lira, Gerson, el Panormità, Jassó, Bartomeu Cepolla, Angel Aretí i d'altres.

28. CHANDLER RATHFON POST, *A History of Spanish Painting*, VIII, 2.ª part, pàg. 734; J. GUDIOL, *Ars Hispaniae*, IX, 28r.

Hi havia, així mateix, les *Constitucions del Concili Tridentí* i del de *Tarragona*, la *Summa* de sant Tomàs, obres de sant Gregori i de sant Bernat, una exposició dels *Salms* de David, així com un *Tractat del morbo de Palerm*, i una *Historia Animalium*.

El Dret català hi era representat per les *Constitucions de Catalunya*, els *Usatges*, el *Consolat de Mar*, els *Drets del General* i obres de Joan Socarrats. Així mateix hi trobem la *Historia del rey don Juan el Segundo* i *Establimientos de la Orden de Santiago*.

Més adients al decantament literari de Baltasar-Ausiàs March, el notari anomena els següents llibres: la *Retorica* i *De finibus bonorum et malorum* de Ciceró, les *Transformacions* i les *Epístoles* d'Ovidi, *De Situ Orbis* d'Estrabó, el *Terenci* comentat, *De vita et moribus philosophorum* de Diògenes, Suetoni, *Liber Silvarum* d'Estaci Papini, i dos exemplars, un d'ells daurat, del *Regiment de Princeps* d'Egidi Romà.

Figuren així mateix a l'inventari els *Proverbis* de Ramon Llull, *Vita Christi* i el *Quart del Cartoixà* d'Eiximenis, la *Destrució de Troia* de Guiu de Columnis, el *Cortigiano* de Castiglione i els *Triumphs* de Petrarca.

No sembla, però, que els llibres existents al castell de Montcortès fossin la totalitat de la biblioteca de Bartomeu-Ausiàs March. Ho fa creure el fet de no trobar-hi les obres del gran poeta valencià, del qual es mostrava tan devot, i que segurament posseïa. La casa que tenia a Barcelona podia ésser guardadora d'altres llibres, potser els de més continuada lectura.

La mort de Baltasar-Ausiàs March devia fer recaure la propietat del castell de Montcortès al llinatge de la seva muller, Anna-Maria de Moixó, i aquest és el llinatge que encara avui dia conserva la propietat del castell. Foren els Moixó, actuals marquesos de Sant Mori, els que portaren el retaule a llur domicili de la plaça de Sant Just, a Barcelona, reduït a la part primitiva i principal.

El castell de Montcortès, tancat i desguarnit, amb algunes nafres modernament restaurades, continua mostrant el seu contorn massís i espitllerat dalt del turonet de roca, i destaca a la plana de terra campa, a la vora d'altres castells del seu temps, així mateix tancats, si no enrunats o en camí d'enrunar-se.

A. DURAN I SANPERE

Institut d'Estudis Catalans.